

PESTI SCRÁCOKRA EMLÉKEZVE

A vereség dicsérete

FORRADALMUNK 45. ÉVFORDULÓJÁT ünnepeljük idén, erre az alkalomra jelent meg **Eörsi László Corvinisták 1956** című könyve. A tanulmány a szerző szándéka szerint közelebb visz minket ahhoz, hogy „a valósághoz híven emlékezhessünk a forradalom fegyveres felkelőire”, címétől eltérően pedig nemcsak a Corvin (Kisfaludy) köz történetét öleli fel, hanem bemutatja a „tevékenységüket kisebb-nagyobb mértékben összehangoló” többi, a VIII. kerületben működött felkelőcsoportot is.

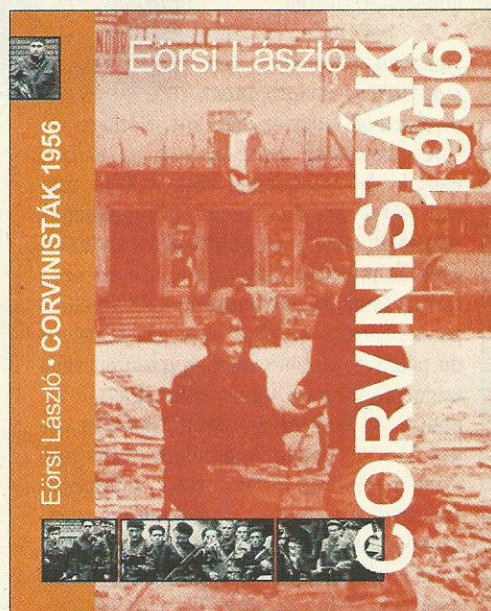
A Corvin mozi és a szomszédos utcák, a Szabad Nép-székház, a Kilián laktanya mind-mind a forradalom legendás színterei. A legendák mögött megbúvó valós eseményeket azonban nem könnyű rekonstruálni. Erre a nem éppen hálás feladatra vállalkozott – *Ferencváros, 1956* című könyve után – másodszor a szerző, aki véleményét tekintélyes levéltári anyagra támaszkodva fogalmazta meg. A tanulmány végén felsorolt tíz levéltár számos dossziéja, az 1956-os Intézet Oral History Archívumának visszaemlékezései és a könyvek, melyekre hivatkozik, a témára vonatkozó széles körű tájékozottságról tesznek tanúbizonyságot.

Eörsi hangsúlyozza, hogy „a felkelők jellemzően az alsó társadalmi rétegekből jöttek”, mielőtt a forradalom résztvevői lettek. Féltreérhető ugyanakkor *Bálint Józsefről* (akit a forradalmat megelőzően, majd utána is többször ítélték el tulajdon elleni bűncselekményért, tiltott határátlépés kísérletéért) mint „a felkelés egyik jellegzetes figurájáról” beszélni. Ez is „beférfi” ugyan a forradalomba, de talán nem nevezhető jellemzőnek. A szerencsétlen megfogalmazás a pártállami „lumpenproletár, alvilági ellenforradalmárok” kliséjét juttathatja eszünkbe, holott a szerző maga szögezi le, hogy 67 köztörvényes bűnözőből 21 ma már nem számítana ebbe a kategóriába, hiszen tettük nem minősül bűncselekménynek (tiltott határátlépés, közveszélyes munkakerülés).

A forradalmárok jelleméről részletesebb képet kapunk, majdhogynem személyes benyomást szerezhetünk a terjedmileg is jelentős feldolgozást böngészve. Amikor pedig a helyi történések világához tágabb látószögűből, a forradalom

menetét döntően befolyásoló események – mint a Corvin felszámolásának terve vagy a felkelők küldötteinek különböző politikusokkal folytatott tárgyalása – szempontjából közelítünk, hasonlóan lényegre törő, pontos elemzésekkel találkozhatunk. Ugyancsak fontos momentum *Iván Kovács* és *Pongrátz Gergely* ellentéte, amelyről nyíltan beszámol a szerző. Igen jól sikerült a *Maléter*hez húzó, kompromisszumkésebb, töprengőbb, értelmiségi alkat (a megtorlások későbbi áldozata)

A HÉT KÖNYVE

és a hajthatatlan, nyakas, bizalmatlan, kevésbé „balos”, ’56 után emigráló Pongrátz összehasonlítása. Különösen érdekes a két Corvin közti vezéregyéniség egymásról alkotott véleményét olvasni. Az összevetés értékéből az sem von le, hogy a két forradalmár közül a szerző egyértelműen *Iván Kovács* mellé áll.

Eörsi ugyanilyen határozottan dönt az alkalmazott módszer, a források felhasználhatóságának kérdésében. A „kihallgatási jegyzőkönyvek valóságtartalmáról” megoszlanak a vélemények. A szerző szerint „a fegyveres felkelők nyomozati szakszabzon keletkezett periratai, valamint a bírósági tárgyalások jegyzőkönyvei a tények tekintetében többnyire megbízhatóbbak, mint az évtizedekkel későbbi visszaemlékezések”. És bár hangoztatott nézetével szemben a memoáriródalomból

is merít, döntésének megfelelően leszögezi: „nagy részben a kádárista büntető-eljárások során keletkezett periratokra, ezek közül is főleg a kihallgatási jegyzőkönyvekre, önvallomásokra támaszkodtam”.

A jegyzőkönyvekről és készítésük kulisszatitkairól azonban egy másik tekintélyes, 1956-ot kutató történész, *Horváth Miklós* legújabb tanulmányában a következőket mondja: „Vizsgálatot – legyen az bármilyen ügy – csak érvényes engedéllyel folytathattak, amelyben szabályozták, hogy a nyomozás keretében gyanúsítottként vagy tanúként kiket, milyen kérdésekre hallgathatnak ki. [...] A kihallgatási tervben nem szereplő kérdéseket feltenni, illetve a tervben jóváhagyottaktól eltérő témakörben a kihallgatott személyt beszélni, nyilatkozni hagyni tilos volt. A kihallgatásokról jegyzőkönyv – ami a valóságtól eltérően sokszor a szó szerinti jegyzőkönyv benyomását kelti – az esetek többségében utólag készült, azt a kihallgatott személyek jelentős része, annak ellenére, hogy kézjegyével ellátta, nem olvasta, el sem olvashatta.” Ezúttal tehát igazat adhatunk *Gyurkó Lászlónak*, aki szerint „oly korban éltünk, amikor a pokolnak olyan bugyrai voltak, melyek megismerésében, az ott szenvedők megítélésében semmilyen dokumentum nem perdöntő”. Mégis a meglévő forrásanyagból méríthet csak a téma kutatója, és bár igaz, hogy a korabeli vagy rövid idő elteltével írott (ám sokszor konstruált elemeket tartalmazó) iratok részleteesebbek, mint a sok év elteltével keletkezett memoárok, tanulmányozásukkor résen kell lennünk.

Így például, akármilyen tetszetős, nem fogható fel „tényként”, hogy „ebédet is kiszolgáltak az étkezdében (Mosonyi utcai karhatalmista-laktanya) a Köztársaság téri ostromban részt vett felkelőknek”. Főként, ha szem előtt tartjuk, hogy a Köztársaság téri eseményekkel való bárminemű kapcsolatba kerülés a perben súlyosbító tényezőként szerepelt, illetve ezt megfordítva, amennyiben súlyosbítani akarták a vádat, gyakran megjelent a jegyzőkönyvben, hogy az illető a Köztársaság téren járt, ami egyet jelentett a párház ostromlásával, illetve a linceselésekben való részvétellel.

Ugyanígy rossz nyomon jár a szerző két, VIII. kerületi rendőr forradalomban betöltött szerepével kapcsolatban. *Nádas Jeremiás* őrmester és *Nébald Richárd* tizedes ügyéből az ÁVH-sok lefegyverzését emeli ki a szerző, noha nem emiatt ítéli

► el őket a Katonai Bíróság gyáva magatartás címén egy-egy évre, és nem is e tevékenységért kerülnek perbe, hanem a Köztársaság téri ostrom kezdeténél játszott szerepük miatt. A vád az volt ugyanis, hogy a nemzetőrök elsőként léptek a támadás reggelén a pártházba, és bár a vizsgálatból kiderül, hogy a két rendőr úgy keveredett az ostromlók közé, mint Pilátus a krédóba, az eset érdekes kérdéseket vet fel az Eörsi által is „vegyes nemzetőrségként” tárgyalt VIII. kerületi rendőrkapitányság és a Köztársaság tér viszonyáról. Az őrmester és a tizedes egyébként bennreked a pártházban, együtt megy le a karhatalmista védőkkel az óvóhelyre, és a pártbizottság elfoglalása után a VIII. kerületi rendőrségről ismerős forradalmárok szabadítják ki és viszik biztonságos helyre őket. Tehát már ezért sem vehetnek részt, mint a szerző állítja, az ÁVH-sok lefegyverzésében az ostrom után.

Ez is rávilágít arra, hogy bár tényleg szétfeszíthette volna a tanulmány kereteit, mégis több figyelmet érdemelt volna néhány vitatott kérdés, így például a Köztársaság téri ostrom vagy *Dudás József* szerepének vizsgálata.

A kisebb-nagyobb hiányosságoknál azonban fontosabb annak hangsúlyozása, hogy hiánypótló, rendszerező munkáról van szó, amely a kutatók számára nélkülözhetetlen. Emellett a laikus is nyugodtan kezébe veheti közérthető, olvasmányos stílusa, áttekinthető szerkezete miatt. A tanulmányt bőséges adatbázis egészíti ki, amellyel a szerző a szereplők és a vonatkozó perek közötti eligazodást segíti. A kötet végén helyet kap a kerület 1956 október–novemberi halottainak listája is.

A könyv egészében közelebb visz minket a forradalom összetett folyamatainak megértéséhez, ráirányítja a figyelmet a forradalom hőseire, arra, hogy az emlékezés középpontjában a „pesti srácok” állnak, az ő vereségüket ünnepeljük. „Megszoktuk hát, hogy egyedül ünnepelgessük veszített nagy csatáinkat, melyeket túlélünk. Talán azt is megszoktuk, hogy a vereséget izgalmasabb, sűrűbb anyagból való és fontosabb dolognak tartjuk a győzelemnél – mindenesetre igazibb tulajdonunknak” – írta *Ottlik Géza*, levert forradalmunkra is utalva.

A könyv bemutatója november 6-án lesz az 1956-os Intézetben.

(Eörsi László: *Corvinisták, 1956, 1956-os Intézet, Budapest, 2001. Ára: 2950 Ft*)